

Lokális perspektívák a globális gazdaságban

A hazai könnyűipar ezredforduló utáni átalakulása^{*)}

Molnár Ernő

Debreceni Egyetem

Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

Kulcsszavak: Könnyűipar, Textilipar, Textilruházati ipar, Ruházati ipar, Bőripar, Cipőipar, Lábbeligyártás, Bér munka

1. Bevezető gondolatok

A textil- és ruházati ipar, valamint a bőrtermék- és lábbeligyártás a legkorábban és legnagyobb mértékben *nemzetköziesedett iparágak* közé tartoznak a világon, ezért magyarországi fejlődésük aligha érthető meg a globális és európai összefüggések ismerete nélkül. De nemcsak e körülmény – illetve az iparágak markáns *térbeli súlyponteltolódásai* – teszi kutatásukat érdekessé a gazdaságföldrajz művelői számára. Egyrészt, megkérdőjelezve a „*hanyagló iparág*” minősítés általános használatának jogosságát, egyszersmind ösztönözve a telepítő tényezők fontosságának (és a jövő térbeliségére vonatkozó vízióknak) újragondolását, mindkét iparág rendelkezik innovatív, a 21. század viszonyai között is megújulást képviselő, jelentős *kreativitást és tudásráfordítást igénylő termékekkel*. Másrészt, az iparági értékláncok szervezeti átalakulásai (a kapcsolódó értéktérítés és foglalkoztatás tercierizálódása) nyomán feltételezhető, hogy a könnyűipar *jelentőségének csökkenése* – a fejlettebb régiókban is – *kisebb mértékű*, mint ami az iparági termelés és foglalkoztatás statisztikákban tükröződő szerepvesztése alapján megállapítható. Harmadrészt, a könnyűipari foglalkoztatás Európa-szerte megfigyelhető leépülése különösen a *periférián* teremt komoly *alkalmazkodási kihívásokat*, ahol korábban fontos szerepet játszott a helyi gazdaságban, illetve ahol a szerkezetváltást segítő tényezők korlátozottan állnak rendelkezésre.

Az ezredforduló utáni magyarországi fejlődési tendenciák megértése szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy a textil- és ruházati ipar, illetve a bőrtermék- és lábbeligyártás jelentős része ún. *fogyasztó-vezérelt áru-láncokba* szerveződő *dizájn-igényes iparág*. Értékláncaikat gyakran saját gyártó kapacitásokkal nem rendelkező, a termékek előállítását beszállítóknak kiszervező kereskedők vagy márkatulajdonosok (gyárak nélküli gyártók) irányítják, akik számára a piac ismerete és értékesítési csatornáik meglete biztosítja a szimpla gyártókkal szembeni erőfölényt [Dicken 2011, Fernandez-Stark et al. 2011]. A 20. század harmadik harmadától az iparági kereskedelem szabadabbá válásával, illetve a közlekedési-kommunikációs feltételek javulásával a költségek leszorítására törekvő megrendelők előbb regionális, majd globális léptékben úgy optimalizálják termeltető tevékenységüket, hogy – különösen a *tömegáruk* és az *értékláncok előmunka-igényes szegmensei* esetében – a relatíve *olcsó munkaerőt* biztosító régiókat (Közép-Amerikát, Kelet-Közép-Európát, a globalizáció előrehaladtával egyre inkább Kelet-, Délkelet- és Dél-Ázsiát) preferálják [Bertram 2005, Haas-Zademach 2005]. A tömegtermelés globális súlyponteltolódása a *fej-*

lett régiók változó szerepeivel, a nem árversenyző luxus divattermékek és technológia-orientált funkcionális termékek gyártásának előtérbe kerülésével, továbbá az értékláncok nagyobb hozzáadott értéket biztosító (nem termelő) funkcióinak felértékelődésével párosul [TMTE 2009].

Magyarország könnyűiparának elmúlt negyedszázadban befutott fejlődési pályája e globális struktúraváltás helyi lenyomata. Kelet-Közép-Európa *nemzetközi értékláncokba kapcsolódása* már a rendszerváltás előtti időszakban megfigyelhető, amikor a helyi munkaerő olcsóságára, illetve a kiterjedt termelőkapacitások meglétére alapozva közepes árfekvésű *tömegtermékek* bér munkázó előállítójaként jelent meg a régió [Antalóczy–Sass 1998, Cseh et al. 2002]. A bér munka konstrukció szerepének felértékelődését és dominánssá válását – kétségtelen előnyei (jelentős volumenű, stabil megrendelések, tanulás lehetősége) mellett is – nagyban támogatta az a *kényszerhelyzet*, mely a transzformációs válság idején megmutatkozó keleti és hazai piacvesztés, illetve termelés finanszírozásával összefüggő nehézségek nyomán állt elő. A hagyományos tömegtermékek esetében alapvetően is szerény kereseti lehetőséget kínáló bér munkára alapozás stratégiájának sikeressége az *ezredfordulón* kérdőjeleződött meg, amikor részben külső (globális iparági kereskedelem feltételeinek könnyítése, új versenyzők megjelenése), részben belső (költségessé váló helyi termelés a munkaerő árának emelkedése és a forint árfolyamának USA-dollárral szembeni relatív felértékelődése nyomán) tényezők hatására *Magyarország* mindinkább *kiárazódott a bér munkapiacról*, a korábbi megrendelések jelentős részét elveszítve a nemzetközi versenyben. A talpon maradni szándékozó szereplőket e körülmény *stratégiaváltásra* készítette, újra a saját (főként specifikus rés piacokat célzó) termékek szerepét tolva előtérbe [Laki 2005, Hamar 2006]. A ruha- és cipőgyártást érintő ezen szerkezetváltás mellett a *műszaki rendeltetésű textíliák* és *bőrtermékek* eltérő értéklánc-konstrukciók keretében történő gyártásának jelentőség-növekedése is megfigyelhető.

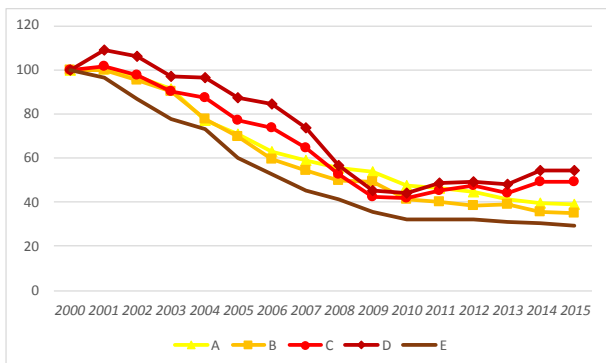
A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy a fenti, iparági szereplők számára többé-kevésbé ismert *strukturális változások* milyen következményekkel jártak a *statisztikai adatok szintjén*: hogyan alakult át a hazai könnyűipar szerkezete, európai munkamegosztáson belül elfoglalt pozíciója, illetve miként hatottak az elmúlt időszak változásai az iparágak térbeliségére.

2. Az ezredforduló utáni tendenciák a statisztikai adatok tükrében – tíz pontban

(1) Vállalkozás-állományában és foglalkoztatásában mind a textil- és ruházati ipar, mind a bőrtermék- és lábbeligyártás *zsugorodó iparág*. Súlyvesztésükben

^{*)} A cikk a Könnyűipari Ágazati Párbeszéd Bizottság által 2017. december 6-án megrendezett Könnyűipari Szakmai Napon elhangzott előadás szerkesztett változata.

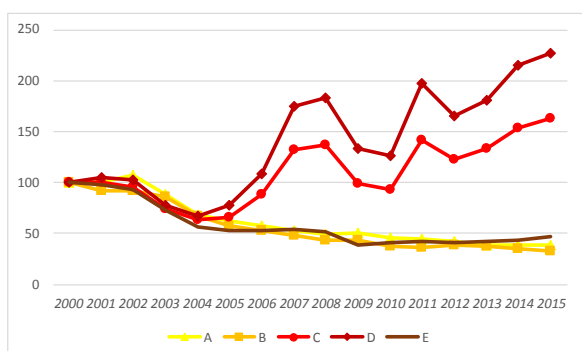
ugyanakkor sokkal inkább meghatározó az ezredforduló utáni néhány év, mint a globális gazdasági válság idő-

1. ábra. A textil- és ruházati ipar dinamikája Magyarországon (a 2000. évi százalékában) (a 2000. évi százalékában).

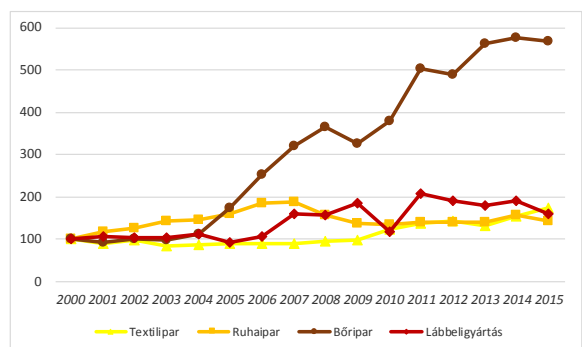
Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés.

A – Összes működő vállalkozás, B – 4 fő feletti működő vállalkozás, C – Összes értékesítés, D – Export értékesítés, E – Alkalmazásban állók száma

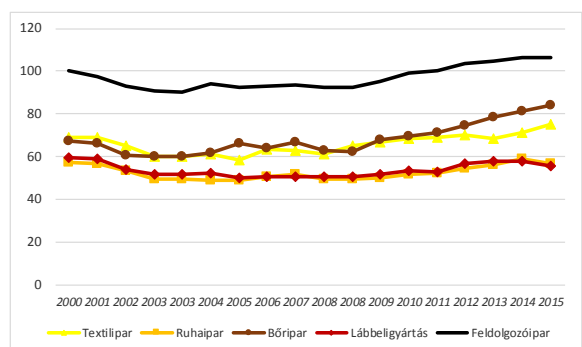

2. ábra. A bőrtermék- és lábbeligyártás dinamikája Magyarországon (a 2000. évi százalékában) Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés.

A – Összes működő vállalkozás, B – 4 fő feletti működő vállalkozás, C – Összes értékesítés, D – Export értékesítés, E – Alkalmazásban állók száma

3. ábra. A vizsgált könnyűipari ágazatok termelékenységének változása (egy alkalmazásban állóra jutó nettó árbevétel a 2000. évi százalékában). Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés.

4. ábra. A vizsgált könnyűipari ágazatokban jellemző bruttó átlagkeresetek változása (a nemzetgazdasági átlag százalékában). Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés.

szaka: utóbbi láthatóan csak ideiglenesnek tűnő hatásokat generált, ami különösen jól érzékelhető a bőrtermék- és lábbeligyártás 2004-től növekvő és 2008–2010 között átmeneti visszaesést mutató árbevétel-adatain. A bőrtermék- és lábbeligyártás vállalkozásainak árbevétele – a textil- és ruházati iparéhoz képest korábban kezdődött és jelentősebb növekedésének köszönhetően – 2015-ben már látványosan meghaladta a 2000. évi teljesítményét (1. és 2. ábra).

(2) Az árbevétel és a foglalkoztatás dinamikájának összevetéséből sejthető, hogy az iparágak növekedésében számottevő szerepet játszik a *termelékenységi javulása*. Ez összefüggésbe hozható a szakirodalomban „feljebb lépésként” definiált folyamattal, melynek hátterében egyaránt állhat a termelés hatékonyságának növekedése, a termékszerkezet igényesebb szegmensek felé tolódása vagy az iparági értékláncokon belül ellátott funkciók változása, a nem termelő szerepkörök felértékelődése [Humphrey – Schmitz 2002]. A termelékenység javulása ugyanakkor eltérő mértékű a különböző ágazatokban: elsősorban a külföldi autóiipari bőrtermékgyártó cégek által dinamizált bőripar kiemelkedése jellemző. A termelékenység változásával összefüggésben a *bruttó átlagkeresetek* sajátos *dichotómiája* látszik érvényesülni az érdemi felzárkózást nem mutató, nemzetgazdasági átlag 60%-a alatt teljesítő élőmunka-igényes ruha- és lábbeligyártás, továbbá a kereseti pozícióiban javulást mutató, nemzetgazdasági átlag 80%-át közelítő textilipar, illetve meghaladó bőripar esetében (3. és 4. ábra).

(3) Az árbevétel szakágazatok szerinti megoszlása alapján mindkét iparágban markáns *szervezetváltás* figyelhető meg, mely az élőmunka-igényes szegmensek felől a *technológia-igényesebb szegmensek* felé mutat [TMTE 2009]. A textil- és ruházati iparban ez a felsőruházat arányvesztését, illetve az ún. egyéb textilárúk (nem ruházati célú konfekcionált termékek, nem szőtt textíliák, műszaki textilárúk) szerepének növekedését, míg a bőrtermék- és lábbeligyártásban a lábbeli súlycsökkenését és a bőrtermékek felértékelődését jelenti (I. táblázat). Összességében megállapítható, hogy a vizsgált könnyűipari ágazatok egyre kevésbé az öltözködést szolgálják: *termékeik mindinkább más iparágakban kerülnek felhasználásra*.

(4) A könnyűiparra oly jellemző bérmunka arányára vonatkozó, 2008–2015 közötti adatok tükrében megállapítható, hogy a *globális gazdasági válság alig befolyásolta a bérmunka arányát*, hiszen – akármelyik ágazatot is nézzük – a válság kipattanása óta nem történt érdemi változás sem az érintett gyártók, sem az árbevétel arányában. Az 1990-es évek második felében regisztrált, szakirodalomból ismert magas értékek az *ezredfordulót követő* zsugorodás időszakában csökkenhettek lényegesen, megerősítve azt a tételt, miszerint a könnyűipar akkor mutatkozó nagyarányú leépülése hátterében az *ország nemzetközi bérmunkapiacról történő kiárazódása*, a bérmunka-megrendelések egy jelentős részének elvesztése állt. A könnyűipar bérmunka-kitettiségének elmúlt években is megfigyelhető mérséklődése nem elsősorban a ruházati ipar és a lábbeligyártás bérmunkától történő további elfordulásával, hanem ezen ágazatok korábbiakban bemutatott relatív súlyvesztésével magyarázható (II. táblázat).

(5) A *külföldi működő tőke* – az ipar egészéhez hasonlóan – a könnyűipar rendszerváltás utáni átalakulásában is jelentős szerepet játszott: ezredforduló után lepadó állománya 2011-től újra növekedni látszik (5. ábra). Méreteihez képest felülreprezentált szerepet játszik e folyamatban a bőrtermék- és lábbeligyártás, amely az

I. táblázat.

A textil- és ruházati ipar, valamint a bőrtérkép- és lábbeligyártás nettó árbevételének szakágazatok szerinti megoszlása (%).

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

Ágazat, szakágazat	2000	2005	2010	2015
13+14: Textil- és ruházati ipar	100,0	100,0	100,0	100,0
139: Egyéb textilárú gyártása	24,0	18,7	23,5	40,5
1392: Konfekcionált textilárú gyártása (kivéve ruházati)	13,3	7,3	13,3	22,8
1395: Nemszőtt textilárú és termék gyártása (kivéve ruházati)	1,9	1,8	5,6	7,3
1396: Műszaki textilárú gyártása	0,0	0,1	0,6	4,1
141: Ruházat gyártása (kivéve szőrméruházt)	53,5	59,0	49,9	38,5
1412: Munkaruházat gyártása	3,0	3,1	4,6	4,5
1413: Felsőruházat gyártása	34,7	41,7	21,6	18,0
1414: Alsóruházat gyártása	12,1	9,9	15,2	10,3
1419: Egyéb ruházat, kiegészítők gyártása	2,9	3,6	8,1	5,4
15: Bőr, bőrtérkép, lábbeli gyártása	100,0	100,0	100,0	100,0
151: Bőr, szőrme kikészítése; táskafélék, szíj- és egyéb kiegészítők gyártása	22,1	53,3	63,6	70,5
152: Lábbeligyártás	77,9	46,7	36,4	29,5

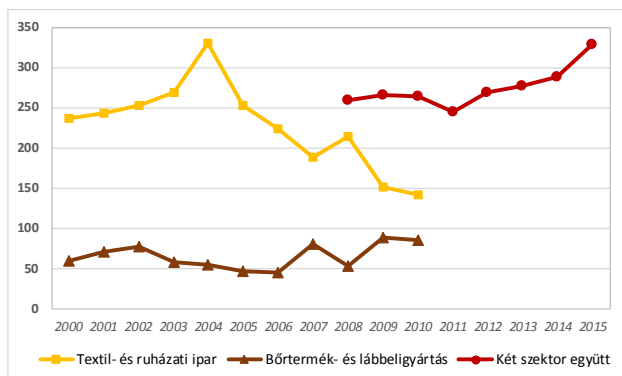
elmúlt években – az autópár számára bőrtérkéket gyártó cégek fejlesztései nyomán – az egyik legnagyobb külföldi tőkearányt mutató iparággá vált Magyarországon (KSH 2016). Az egy alkalmazottra jutó nettó árbevétel a külföldi tulajdonú vállalkozások előnyét, a külföldi tőke dualitást generáló szerepét mutatják (III. táblázat), azonban – főként a látványos különbségeket mutató textilipar esetében – további vizsgálatokat érdemelne a munkaerőköltségnövekedés statisztikai torzító hatásainak magyarázó szerepe is.

(6) Az alkalmazottak létszáma alapján meghatározott vállalatméret-adatok nem erősítik meg egyértelműen az iparág feldolgozóipari átlagot meghaladó mértékű elaprózottságát. A 4 főnél kevesebb alkalmazottal bíró cégek aránya a lábbeligyártásban, míg a 4 fő feletti vállalkozások átlagos alkalmazotti létszáma a bőriparban, a lábbeligyártásban és a textiliparban és a feldolgozóipari átlagnál napjainkban. A bőripar és a textilipar esetében ez ugyanakkor másfél évtized többkevesebb vehemenciával zajló koncentráció-növekedésének eredménye. Egyedül a ruházati ipar mu-

II. táblázat: A bér munka arányának alakulása a vizsgált könnyűipari ágazatokban (%).

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Textilipar								
Gyártók	21,9	19,9	22,9	23,9	19,0	17,4	12,4	17,1
Árbevétel	6,7	5,9	4,5	3,8	4,0	2,8	2,4	5,6
Ruházati ipar								
Gyártók	42,9	50,3	47,8	47,6	45,0	45,3	39,6	46,9
Árbevétel	33,6	34,0	38,9	34,1	37,8	37,4	33,8	35,6
Bőripar								
Gyártók	30,4	43,6	37,1	43,2	38,6	41,3	31,7	35,7
Árbevétel	1,2	1,6	1,5	1,5	1,8	1,3	0,9	0,7
Lábbeligyártás								
Gyártók	33,6	35,4	34,0	33,0	31,5	35,1	31,9	32,0
Árbevétel	25,1	24,2	22,9	21,8	21,0	21,0	22,3	22,8

5. ábra. A külföldi tőkeállomány alakulása a vizsgált könnyűipari ágazatokban (millió euró). Forrás: MNB adatai alapján saját szerkesztés.

III. táblázat.

A külföldi tőkével működő vállalatok egy alkalmazottra jutó nettó árbevétele (az összes iparági vállalat értékének százaléka)

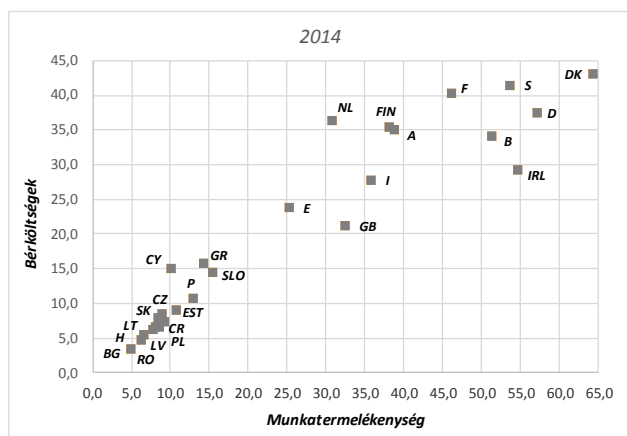
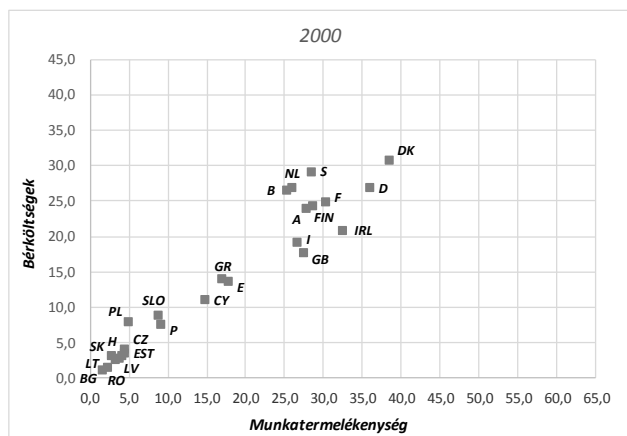
Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Textilipar	163	183	172	175	172	189	177
Ruházati ipar	110	106	117	129	122	118	108
Bőrtérkép- és lábbeligyártás	101	95	126	105	102	104	101
Feldolgozóipar összesen	121	120	121	124	119	121	121

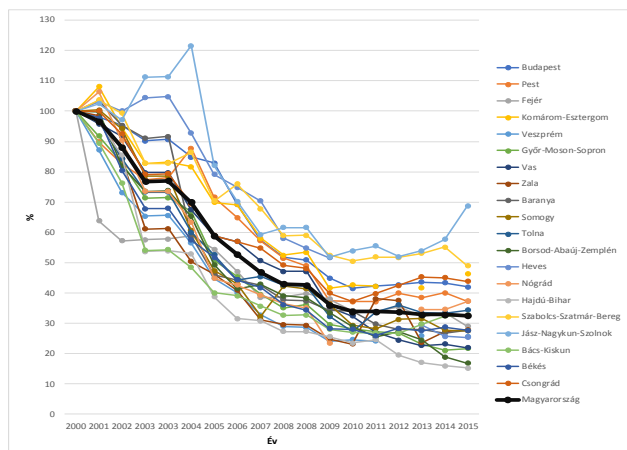
tat mindkét adatsor alapján feldolgozóipari átlagtól elmaradó, ráadásul – dinamikáját tekintve – elaprózódás irányába mutató vállalati struktúrát (IV. táblázat). E tény felvetheti a könnyűipari szereplők differenciált gazdaságpolitikai kezelésének fontosságát.

(7) A magyar könnyűipar vizsgált ágazatai foglalkoztatásuk nagyságrendje alapján az Európai Unióban és a kelet-közép-európai EU-tagok között is a középmezőnybe helyezhetők. Mindkét iparág nagyobb foglalkoztató az élomunkaigényes ágazatokban relatív versenyelőnyöket felmutató Romániában és Bulgáriában, valamint a jóval nagyobb méretű Lengyelországban. A textil- és ruházati ipar emellett komolyabb tényező a jelentős iparági tradíciókat felmutató Csehországban. Az iparági foglalkoztatás mindenütt csökken a régióban, de Magyarország a nagyobb arányú veszteségeket elszenvedett országok közé tartozik (V. táblázat).

(8) A ruhaipari bérköltség- és munkatermelékenység-adatok alapján Magyarország és Kelet-Közép-Európa – összhangban az olcsó munkaerő bér munkáztatására épülő tömegtermelés nagy részének Európán kívülre telepítésével, a termék-szerkezet és az iparági értékláncokban betöltött funkciók változásával – feljebb lépést mutat a tényezőintenzitási létra mentén. Az Európa fejlettebb országaitól mért távolság ugyanakkor – Dél-Európa néhány országa kivételével – alig látszik csökkenni, ráadásul Magyarország régió belüli pozíciója gyengül, miután mutatói a kelet-közép-európai

6., 7. ábra: Egy alkalmazottra jutó átlagos bérlétségek és munkatermelékenység az Európai Unió ruhaiparában (2000/2014, ezer euró). Forrás: EUROSTAT adatai alapján.

8. ábra: A vizsgált könnyűipari ágazatokban alkalmazottak összesített létszámának változása megyénként (a 2000. évi érték százalékában). Forrás: KSH adatai alapján saját számítás.

átlagtól elmaradó növekedést produkálnak (6., 7. ábra). A megfigyelés jól kiegészíti mindazon tapasztalatokat, melyek a régió nemzetközi munka-megosztásban betöltött változatos szerepéről és feljebb lépéséről szólnak [Hanzl-Weiss 2004, Kalantaridis et al. 2008, Rouková et al. 2008, Crestanello – Tattara 2011, Smith et al. 2014].

(9) A magyar textil- és ruházati ipar, illetve bőrtermék- és lábbeligyártás foglalkoztatásának csökkenése térben differenciált: a két iparág alkalmazottainak létszáma Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Csongrád megyében, illetve Budapesten az átlagosnál kisebb mértékű csökkenést mutat. Ráadásul a globális

IV. táblázat. A könnyűipari ágazatokban működő vállalkozások méretei.

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

Megnevezés	2000	2005	2010	2015
4 fő feletti működő vállalkozások aránya, %				
Textilipar	22	23	22	20
Ruházati ipar	20	19	16	18
Bőripar	20	19	16	15
Lábbeligyártás	43	39	35	45
Feldolgozóipar	23	24	24	26
4 fő feletti vállalkozások átlagos létszáma, fő				
Textilipar	51	52	47	64
Ruházati ipar	52	41	37	35
Bőripar	40	60	78	144
Lábbeligyártás	67	53	61	66
Feldolgozóipar	51	46	48	54

V. táblázat. A vizsgált könnyűipari ágazatokban alkalmazásban állók száma Kelet-Közép-Európa EU-tag országaiban

Forrás: EUROSTAT adatai alapján saját számítás

	Alkalmazottak száma 2015, fő		Változás (2015 adata a 2000. év %-ában)	
	Textil és ruházat	Bőrtermék, lábbeli	Textil és ruházat	Bőrtermék, lábbeli
Bulgária	113 027	15 077	78	78
Csehország	51 802	5 649	39	28
Észtország	10 606	1 147	47	46
Horvátország	20 436	10 992	na	na
Lengyelország	142 249	24 255	53	55
Lettország	12 074	351	48	51
Litvánia	29 443	1 048	49	36
Magyarország	35 836	12 189	35	49
Románia	189 429	58 448	47	58
Szlovákia	22 644	10 396	48	61
Szlovénia	6 627	3 712	21	49

gazdasági válság mélypontja óta több megyében (Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun, Tolna, Csongrád) foglalkoztatás-bővülésre is sor került. E két tendencia a könnyűipar súlypontjának alföldi és dél-dunántúli perifériára történő tolodását sejteti, miközben Budapest viszonylagos stabilitása háttérben a székhely-hatás (budapesti bejegyzésű cégek vidéki telephelyeinek virulenciája) érzékelhető (8. ábra).

(10) A foglalkoztatási adatok csökkenése a könnyűipar kritikus tömegeinek felszámolódását eredményezi: a textil- és ruházati ipar miatt – nem csekély mértékben a székhelyhatással támogatva – közel 9000 fővel Budapest a legnagyobb könnyűipari (CB nemzetgazdasági ág) foglalkoztató, miközben a főváros gazdaságában összességében marginális szerepet játszik az iparág. A vidéki megyék közül – bőrtermék- és lábbeligyártása miatt – Jász-Nagykun-Szolnok emelkedik ki (több mint 4000 alkalmazott), ahol közel 5%-os, az országos átlagot több mint háromszorosan felülmúló foglalkoztatási súlyával ma is számottevő az ágazat súlya. Hasonló arányban jelenik meg a könnyűipar Tolna és Vas megye gazdaságában, köszönhetően annak, hogy – hagyományaikból eredően – mindkét megyében megtaláljuk a textil- és ruházati ipar, illetve a bőrtermék- és lábbeligyártás reprezentánsait is. De az élváros megyék – beleértve az abszolút súlya alapján Jász-Nagykun-Szolnokot követő Szabolcs-Szatmár-Bereget is – könnyűipari koncentrációi sem számítanak ma már nemzetgazdasági szinten jelentősnek: legfeljebb *potenciális lokális klaszterek* beazonosítására kínálkozhat lehetőség (6. táblázat).

3. Záró megjegyzések

Írásom elsődleges célja (ezúttal az iparági szereplőket célozva) annak bemutatása volt, hogy *miként látja*

VI. táblázat. A vizsgált könnyűipari ágazatokhoz (CB nemzetgazdasági ág) kötődő potenciális klaszterek beazonosítására alkalmas mutatók, megyei szinten.

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

	2000			2015		
	Méret	Fókusz	Specializáció	Méret	Fókusz	Specializáció
Budapest	0,79	2,22	0,47	0,31	0,91	0,64
Pest	0,14	2,03	0,43	0,05	0,50	0,35
Fejér	0,10	2,34	0,50	0,03	0,65	0,45
Komárom-Esztergom	0,05	1,90	0,40	0,02	0,81	0,56
Veszprém	0,13	4,04	0,86	0,03	1,09	0,76
Győr-Moson-Sopron	0,36	8,11	1,73	0,07	1,65	1,15
Vas	0,46	16,89	3,59	0,09	3,94	2,74
Zala	0,17	6,86	1,46	0,04	2,05	1,43
Baranya	0,23	7,04	1,50	0,06	2,03	1,41
Somogy	0,13	4,55	0,97	0,03	1,33	0,93
Toina	0,25	12,91	2,75	0,08	4,79	3,34
Borsod-Abaúj-Zemplén	0,22	4,34	0,92	0,03	0,67	0,46
Heves	0,07	3,15	0,67	0,02	0,77	0,54
Nógrád	0,08	5,75	1,22	0,03	2,53	1,76
Hajdú-Bihar	0,36	8,18	1,74	0,05	1,18	0,82
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0,23	6,69	1,42	0,10	2,42	1,68
Jász-Nagykun-Szolnok	0,23	7,47	1,59	0,15	4,58	3,19
Bács-Kiskun	0,30	7,43	1,58	0,09	2,25	1,57
Békés	0,21	7,52	1,60	0,06	2,05	1,43
Csongrád	0,20	5,69	1,21	0,08	2,45	1,71

egy gazdaságföldrajzos a hazai könnyűipar ezredforduló utáni, meglehetősen rögzös fejlődési útját. Tettem mindezt abban a – cikk elején érvekkel is alátámasztott – hitben, hogy az ágazat kutatása ma is értékes, az iparági szereplők érdeklődésén messze túlmutató tanulságokkal szolgálhat. Az egész nemzetgazdasági ág érdekérvényesítése szempontjából is fontos municiót szolgáltató tapasztalat, hogy a könnyűipar adatai egyre kevésbé tükrözik vissza az iparági értékláncok tevékenységeinek szolgáltató szektor irányába történő tolodását. A nagyjából részben bér munka-konstrukcióban zajló tömegtermelés felől a saját termékfejlesztés és értéklánc-építés irányába mozgó szereplők egy része statisztikai értelemben nem is az iparág része (jellemzően kereskedők), ezért a szerkezetváltásból fakadó minőségi változások megragadása pusztán a könnyűipari statisztikák figyelembevételével nem lehetséges. E látencia több más ipari jellegű tevékenység esetében is létező módszertani kihívás.

A gazdaságföldrajz számára főként az iparágakhoz kötődő tevékenységek térbelisége, regionális gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásai bírnak relevanciával. Az elmúlt időszak szerkezetváltási folyamatai, a főbb átalakulási irányok beazonosítása ehhez fontos kiindulási alap. Mind a textilipar, mind a bőrtérmékgéártás jövője kapcsán felvetődik opcióként az ún. kapcsolódó változatosság, a meglévő kompetenciák bázisán megvalósuló termékszerkezet-váltás lehetősége (például az autópári beszállítóvá válás perspektívája). A hagyományos ruházati ipar és lábbeligyártás esetében a kreatív fordulat feltételeinek és esélyeinek körüljárása tűnik érdekes kérdésnek, elsősorban a formálódó magyar márkák kutatása révén. Végül, a könnyűipar egésze szintjén érdekes kérdéseket vet fel az új ipari forradalom (ipar 4.0) termékszerkezetre és termelészervezésre (versenyké-

pességre) gyakorolt lehetséges hatása. Mindezen megvalósulni látszó vagy potenciális szerkezeti változások – sejtetően – számottevő területi következményekkel járnak, melyek izgalmas kutatási kérdésé teszik a könnyűipar fennmaradó tereinek beazonosítását, strukturális jellemzőik leírását, illetve az iparágak hosszabb távú átalakulásában mutatkozó térgazdasági összefüggések vizsgálatát.

Köszönetnyilvánítás

A publikáció a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Felhasznált irodalom

- Antalóczi Katalin – Sass Magdolna (1998): A bér munka szerepe a világgazdaságban és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle* (7-8): 747-770
- Bertram, Heike (2005): Das Wandern der Schuhindustrie innerhalb Europas. *Geographische Rundschau* (12): 46-53
- Crestanello, Paolo – Tattara, Giuseppe (2011): Industrial Clusters and the Governance of the Global Value Chain: The Romania-Veneto Network in Footwear and Clothing. *Regional Studies* (45), 2: 187-203
- Cseh József – Farkas Jánosné – Geiger Tibor – Várszegi Árpád (2002): Könnyűipari ágazatok az Európai Unióban és Magyarországon: textil-, ruházati, bőr- és cipőipar. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest.
- Dicken, Peter (2011): „Fabric-ating fashion”: the Clothing Industries. In: *Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy*. Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington D.C. pp. 301-330
- Fernandez-Stark, Karina – Frederick, Stacey – Gereffi, Gary (2011): The Apparel Global Value Chain. *Economic Upgrading and Workforce Development*. Duke Center on Globalization, Governance & Competitiveness.
- Haas, Hans-Dieter – Zadernach, Hans-Martin (2005): Internationalisierung im Textil- und Bekleidungsgewerbe. *Geographische Rundschau* 57 (2): 30-38
- Hamar Judit (2006): Válságtól válságig? A magyar textil- és ruházati ipar helyzete és kilátásai. *Külgazdaság* 50 (6): 44-70
- Hanzl-Weiß Doris (2004): Enlargement and the Textiles, Clothing and Footwear Industry. *World Economy* 27 (6): 923-945
- Humphrey, John – Schmitz, Hubert (2002): How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Regional Studies* (9): 1017-1027
- Kalantaridis, Christos – Vassilev, Ivaylo – Fallon, Grahame (2008): The Impact of Internationalization on the Clothing Industry. In: *The Moving Frontier: The Changing Geography of Production in Labour Intensive Industries* (ed. Labrianidis, L.). Ashgate, Aldershot England. pp. 149-175
- Laki Mihály (2005): A magyar cipőipar átalakulása 1989 után, avagy a gyenge pozitív visszacsatolás esete. *Bőr- és cipőtechnika, -piac* 55 (6-7): 191-205
- Roukova, Poli – Keremidchiev, Spartak – Ilieva, Margarita – Evgeniev, Evgeni (2008): Footwear Industry: Delocalisation and Europeanisation. In: *The Moving Frontier: The Changing Geography of Production in Labour Intensive Industries* (ed. Labrianidis, L.). Ashgate, Aldershot England. pp. 205-227
- Smith, Adrian – Pickles, John – Buček, Milan – Pástor, Rudolf – Begg, Bob (2014): The political economy of global production networks: regional industrial change and differential upgrading in the East European clothing industry. *Journal of Economic Geography* (14) 6: 1023-1051
- Központi Statisztikai Hivatal (2016): *A Magyarországon működő külföldi irányítású leányvállalatok tevékenysége* (2014. évi végleges és 2015. évi előzetes adatok alapján). <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kulfileanv14.pdf>

Textilipari Műszaki Tudományos Egyesület (2009): *A magyar textil- és ruhaipar kutatás-fejlesztési és innovációs stratégiája*. 144 p.

http://tmte.hu/userfiles/tmte/071_texplat_jovokep_091_210.pdf

A szerző témához kötődő publikációi

Molnár Ernő (2013): Egy zsugorodó iparág újrapozicionálásának kérdőjelei: Magyarország cipőgyártása a rendszerváltás után. – *Tér és Társadalom* (27), 4: 95-113

Molnár Ernő (2015): Láttelek a magyarországi bőr- és cipőiparról, egy gazdaságföldrajzos szemszögből. – *Bőr- és cipőtechnika, -piac* 2: 24-28

Molnár Ernő (2015): Martfű: egy cipőgyártó kisváros múltja és perspektívái. – *Földrajzi Közlemények* (139), 2: 132-146

Molnár Ernő – Lengyel István Máté (2015): Understanding the changing geography of labour-intensive industries from a GPN perspective: case study of the Hungarian leather and footwear sector. – *Regional Statistics* 2: 144-160

Molnár Ernő (2016): Global production networks and regional development: a case study of the Hungarian footwear

industry. – *Deturope Central European Journal of Regional Development and Tourism* (8) 2: 48-57

Molnár Ernő – Lengyel István Máté (2016): Integration into global production networks and path-dependence: the footwear industry in post-socialist Hungary. – *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie* (60) 4: 171-185

Molnár Ernő – Lengyel István Máté (2016): The Hungarian footwear industry in global production networks: the case study of Berkemann Hungary. – *Landscape & Environment* 10 (3-4): 188-193

Molnár Ernő 2017: A félperiféria szerepe az élőlátvány-igényes ágazatok globális értéktermelési hálózataiban. – *Területi Statisztika* (57) 4: 436-464

Molnár Ernő 2017: Globális értékláncok és térbeli gazdasági egyenlőtlenségek: Miről mesél a textil- és ruházati ipar változó földrajza? – *Földrajzi Közlemények* (141) 3: 216-225

Molnár Ernő 2017: The semi-periphery in the global production networks of labour-intensive industries: the East Central European textile and clothing industry in the mirror of foreign trade data. – *Folia Geographica* (59) 2: 18-34